

Mirmahmud MİRƏLİOĞLU,

Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Partiyasının sədri

ƏSRƏ BƏRABƏR BİR İLİN SALNAMƏSİ

Elçibəy HAQQı hamımızdan çox sevən, HAQQı hamımızdan incə dərk edən və bütün varlığını yalnız HAQQa həsr edən əlyetməz bir ərəndi!

Çağdaş dünyamızda HAQQın mahiyyətinin Elçibəy qiyməti var - onun öz haqqını başqaları daim tapdalasa da!

Elçibəy - dövlət, millət, insan, vətəndaş, türk uğrunda usanmadan çarpışan ən mübariz bir insan!

Elçibəy - Milli Azadlıq Hərəkatımızın lideri, Millətin ucalıq məktəbinin ulu memarı!

Elçibəy məktəbdi - yetirmələrinin bir neçəsi sədaqətli çıxmasa da!

Elçibəy Bütöv Azərbaycan ideyasını gündəmə gətirməklə millətə qüdrət qaynağı yaratdı - bu ideyanı oğurlamaq istəsələr də!

Elçibəy Bütöv Vətən mürşidiydi!

Elçibəy siyasətin və siyasətçilərin yerini həssaslıqla biləndi - nəinki onun, hətta özlərinin yerini bilməyənlər meydanda olsalar da!

Elçibəy İNSAN örnəyi idi:

düşüncəsində - Haqq!

varlığında - Vətən!

sevgisində - Millət!

siyasətində - Əxlaq!

əməlində - Ədalət!

Bütöv Vətənə, Millətə əsgər olmaqdan sonsuz şərəf duyan, ömrü örnək olan Əbülfəz Elçibəy - sağlığında əfsanəyə çevrilmiş müqəddəs bir insan haqqında nə qədər danışsam azlıq edəcək. Onu dəyərləndirməyə çalışmağım da əbəsdir - əsl dəyərini Tanrı və millət verib!

...Sağlığında haqqı qəddarcasına pozulmuş Bəyin halı bundan pozulmadı! Haqqın müqəddəs dərğahına qovuşdu, indiyədək haqqını danmışlara özünün əzəməti, qüdrəti qarşısında baş əydirdi!

«Qaçdı» deyərək lağ edənlər, «Bəy» deyərək bəyənməyənlər qaça-qaça ayağına gəldilər - öz sağlıqlarında bir də belə fürsəti tapa bilməyəcəklərinə görə!

Sağlığında bütün əleyhdarlarını lərzəyə salan, onların yuxusunu ərsə çəkdirən BƏY'dən dünyasını dəyişəndən sonra da qorxurdular! Türkiyədə milyonlarla insanın onunla vidalaşmağa gələcəyini, onu yola salacağını duyan milyonları saymaq ustaları buna dözmədilər!..

Elçibəyi beyinlərdən, ürəklərdən silməyə, şəklini kitablardan çıxarmağa çalışan dargözlərin illər boyunca apardıqları mücadilə boşuna getdi - milyondan çox millət övladı, Elçibəysevər qızmar günəşin, gurşad yağmurun altında Bəyin ruhuyla addımladı, ona bitməz-tükənməz hərarətli sevgisini göstərdi!

BƏY kommunistlərin gözdən saldığı bir torpağı da müqəddəsləşdirdi! Ailə quranların ilk ziyarəti və millətə sevginin enerji mənbəyi oldu müqəddəs məzarı!

Prezident Elçibəy Azərbaycanın bütün tarixi boyunca demokratik yolla seçilmiş ilk (və hələlik son) dövlət başçısı idi. Məhz onu seçməkdən ötrü seçki məntəqələrinə getmiş milyonlarla vətəndaş sevrək getmişdi. Bu sevgi Elçibəyin milləti sevməsindən qaynaqlanırdı.

Sırası Azərbaycan vətəndaşı ürəkdən inanırdı ki, onun seçdiyi prezident Elçibəyin şəxsi həyatı onunkundan heç nəylə fərqlənməyəcək. O arxayındı ki, Elçibəy millətin sərvətlərini öz qohum-qardaşının malına çevirməyəcək, milyonlarla rüşvət yığmayacaq, ona yalan söyləməyəcək, onun ailəsini çörəyə möhtac qoymayacaq, onunla heç vaxt barmaq hədəsiylə danışmayacaq, onu haqsız zindana saldırmayacaq, Azərbaycan torpaqlarını qaytaracaq, millətimizin, dövlətimizin mənafeyini hər zaman uca tutacaq. Millətin inamını addımbaşı görən, səmimiyyətini duyan prezident Əbülfəz Elçibəy özünü millətin əsgəri saydı.

Prezident Elçibəy öz vəzifələrini yerinə yetirməyə çalışdı və yerinə yetirdi.

Prezident Elçibəyi möhkəm, bir əldə cəmlənmiş, şəxsi sərvətini və şöhrətini təmin edən hakimiyyət yaratmaq yox, demokratik idarəetmə sistemi qurmaq düşündürdü.

Ömrünü soydaşlarının azadlığı uğrunda mübarizəyə həsr etmiş Elçibəy prezident olarkən onların hüquqlarını məhdudlaşdırmağı fikrinə də gətirmədi. Buna görə də o, hər kəsin sərbəstliyini istədi ki, azad insanların idarə etdiyi dövlət güclənsin, onun vətəndaşları da azad, müstəqil olsun.

Prezident Elçibəy Ali Baş Komandan kimi tabeliyindəki güc nazirliklərinin funksiyalarını yerinə yetirməli deyildi. Ancaq o, güclü ordumuzun, peşəkar təhlükəsizlik və polis orqanlarımızın formalaşması yolunda, dövlətimizin, torpaqlarımızın, və soydaşlarımızın təhlükəsizliyinin etibarlı təmin edilməsi üçün əlindən gələni etdi. Nə yazıqlar ki, düşmənlərimizlə əlbir olmuş güc qurumlarının bəzi kadrları dövlətçiliyə dönük çıxaraq

hakimiyyətin qiyamla devrilməsində iştirak etdilər.

Prezident Elçibəy öz soydaşlarına qarşı nə qədər humanist idisə Azərbaycan düşmənləriylə bir o qədər sərt, ötkəm və barışmazdı. O, şəxsən özünə qəsd etməyə çalışmış sırası yurddaşlarını bağışlayırdı, ancaq millətinin övladlarına güllə atmışlara qarşı amansız idi.

Millətinin iki əsrlik arzularını həyata keçirən prezident Elçibəy Rusiya kimi bir imperiyanın 70 minlik ordusunu Azərbaycan torpağından çıxarmağa nail oldu. Bu yolda prezident kürsüsünü itirəcəyini bilsə də bundan qayğılanmadı.

Prezident Elçibəy gecə-gündüz millətimizin varlanması, dövlətimizin güclənməsi, Azərbaycanın dünya dövlətləri içərisində özünəlayiq yer tutması uğrunda çalışdı.

Prezident Elçibəy dinimizin və dilimizin də şərəfini ucalıqlara qaldırdı - o, islam bayramlarına həyat verdi və indiyədək Azərbaycanın danışan dilini «kəsən» Rusiyanın prezidentiylə TÜRKCƏ danışdı, Helsinki zirvə toplantısında bütün dünya prezidentlərinin qarşısında TÜRKCƏ nitq söylədi, Türkcənin BMT-nin işlək dillərindən birinə çevrilməsi uğrunda mücadilə apardı!

* * *

Prezident Əbülfəz Elçibəy fəaliyyətə başlayanda mən Milli Məclisin «Qaçqınlar və xaricdə yaşayan soydaşlarla əlaqə» komissiyasının üzvü idim. AXC-də vəzifə tutmurdum. Elçibəyi bir siyasi xadim kimi çox yaxından tanıyır, onun dövlət quruculuğundakı hər bir addımını, apardığı islahatları diqqətlə izləyirdim. Bir vətəndaş, sırası hərəkətçi və millət vəkili olaraq prezidentin uğurlarından fərəhlənirdim. Mənəvi yaxınlığımız Bəy Kələkidə olarkən silahdaş doğmalığına çevrildi. Elçibəyin yaratdığı və ömrünün son gününədək başçılıq etdiyi bir təşkilatda 1993-cü ildə Bəyin sərəncamıyla AXC sədrinin təşkilat məsələləri üzrə müavini təyin olundum.

Elçibəy həm öyrənilməli tarix məktəbi, həm də tarixi öyrədən ensiklopedik bilikli müəllimdir. Xalqımızın o Məktəbi, o Müəllimi incəliklə öyrənməyə böyük ehtiyacı var. Bu yolda hər bir təşəbbüs millətimizin tərəqqisinə aparacaq. Bu baxımdan Ədalət Tahirzadənin kitabını da Elçibəy məktəbinin öyrənilməsinə edilmiş dəyərli və cəsarətli bir cəhd saymaq olar.

İndiyədək Əbülfəz Elçibəy haqqında onun silahdaşlarının: professor Kamil Vəli Nərimanoğlu, Fazil Qəzənfəroğlu, Akın Səmədoğlu, Oqtay Məmmədov və başqalarının kitabları işıq üzü görüb. Azərbaycan oxucusu Elçibəyşünas kimi məhz Ədalət Tahirzadəni tanıyır. Onun əsərləri həm tutumuna, həm də əhatə etdiyi dövrə görə daha genişdir.

1992-ci ildə Elçibəyin «Bu, mənim taleyimdir» və «Deyirdim ki, bu quruluş dağılacaq» kitablarını tərtib edərək oxuculara çatdıran Ədalət bəy sonrakı illərdə onun «Bütöv Azərbaycan yolunda» əsərinin də nəşrə hazırlanmasında iştirak etmiş, 1999-cu ildə

«Elçibəylə 13 saat üz-üzə» adlı möhtəşəm müsahibəni, Bəy dünyasını dəyişəndən sonra isə onun haqqında «Savalanda görüşənədək, Bəy!» adlı xatirələr toplusunun ilk kitabını nəşr etdirmişdir. Elçibəy haqqında çoxlu məqalələrin və onunla neçə-neçə müsahibənin müəllifi olan Ədalət bəyin Milli liderimiz haqqında ən böyük əsəri 354 səhifəlik **"Elçi Bəy" (1999)** monoqrafiyasıdır. Bu kitabda Elçibəyin uşaqlıq illərindən 1993-cü ildə Kələkiyə getdiyi günədək olan 55 illik ömrü işıqlandırılıb.

Ə.Tahirzadənin «Prezident Elçibəy» adlı bu yeni kitabı «Elçi Bəy» əsərinin «Prezident» fəslində, lakin ciddi əlavələrin və yenidən işlənmənin nəticəsində yaranıb və yalnız bir illik dövrü (iyun 1992 - iyun 1993) əhatə edir.

Bu əsərin əlyazmasını oxuyaraq onunla «Elçi Bəy» kitabı arasında müqayisələr aparmış, xeyli irad və təklifimi müəllifə bildirmişəm. Bu səbəbdən onların üzərində dayanmır, yalnız bəzi düşüncələrimi oxucularla bölüşürəm.

Elçibəylə 1973-cü ildən ünsiyyətdə bulunan, 1987-ci ildən onunla bir elm ocağında (Əlyazmalar İnstitutunda) çalışan, 1989-cu ildən onun tövsiyyəsiylə «Azadlıq» qəzetində redaktor müavini işləməyə başlayan, 1992-ci ildə AXC sədrinin mətbuat xidmətinin rəhbəri və 1998-ci ildən Elçibəyin şəxsi mətbuat katibi işləyən Ədalət Tahirzadə 1988-ci ildən Azərbaycan Xalq Hərəkatının əliqələmlə üzvüdür və Əbülfəz bəyi yaxından tanıyır, onun həyatını incəliklə bilir.

Azərbaycan Xalq Hərəkatının tarixini əks etdirən 2 cildlik «Meydan: 4 il 4 ay» əsərini yazan Ə.Tahirzadənin 1988-ci ildən başlanan azadlıq mücadiləmizin tarixinin və hərəkat liderlərinin, daha çox Əbülfəz bəyin mübarizə yolunun öyrənilməsində və təbliğində gördüyü işlərin çağdaş tarixşünaslığımızda mühüm yeri var. «Prezident Elçibəy» kitabına da müəllifin məhz tariximizin son dövrünü araşdırmağa cəhdi kimi yanaşmaq doğru olardı.

«Prezident Elçibəy» kitabı ümummilli liderimizin prezidentlik fəaliyyətinin incəliklərinə nüfuz edən, onun dövlət quruculuğunda gerçəkləşdirməyə çalışdığı ana xəttin, apardığı islahatların mahiyyətinə, eyni zamanda onun hakimiyyətdən uzaqlaşdırılmasının səbəblərinə müxtəlif rəqəblərdən işıq salan bir araşdırmaçıdır. Oxucu çoxlu inkaredilməz faktlar və sənədlər, ən etibarlı qaynaqlar əsasında nəinki prezident Elçibəyin, bütövlükdə Azərbaycanın ikinci milli hakimiyyətinin taleyi ilə tanış olacaq. Faktlarla işləməyi və oxucunu inandırmağı ustalıqla bacaran müəllif qarşısına qoyduğu məqsədə, məncə, nail ola bilib.

Kitabın üstünlüklərindən biri onun böyük bir qisminin Elçibəyin öz sağlığında yazılaraq nəşr edilməsi və Bəyin onunla tanış olmasıdır. Şübhəsiz, Bəy həmin hissə işıq üzü görməzdən öncə müəllifə öz prinsiplial tələblərini, nəşrdən sonra isə irad və təkliflərini bildirib.

Oxucuların 1992-1993-cü illərə aid, demək olar ki, istədiyi məlumatı tapa biləcəyi «Prezident Elçibəy» kitabında müsbət cəhətlərdən biri də müəllifin o dövrün Azərbaycan mətbuatını səbrlə araşdırması, eləcə də mürəkkəb hadisələrin şahidi olmuş bir çox sırası

soydaşımızın və dövlət adamlarının söylədiklərini toplayaraq xeyli mətləblərə ilk dəfə aydınlıq gətirməsidir. Xüsusən 4 iyun qiyamıyla bağlı gətirilən mənbələri uğurlu sayıram.

Əsəri oxuduqca 1992-93-cü illərin mürəkkəbliyini yenidən yaşadım. Eyni hissi həmin illərin və o ağır təlatümlərin şahidi olmuş bütün insanlar keçirəcək, zamanın doğurduğu və indiyədək cavabsız qalmış suallara hərtərəfli və inandırıcı cavablar alacaq, iştirakçılar özləri də danışacaqlar. Bu əsərin, fikrimcə, ictimai rəydə yetərincə əks-sədası olacaq. Təbii ki, yazılanların birmənalı qəbul ediləcəyi fikrindən uzağam.

Əsərin yalnız Əbülfəz Elçibəy haqqında yazıldığını düşünmək yanlışlıq olardı. «Prezident Elçibəy» kitabı birillik Elçibəy hakimiyyətinin qürur doğuran möhtəşəm uğurlarını və ürək göynədən ağır məğlubiyyətini özündə əks etdirən əsrə bərabər bir il haqqında elmi-publisist salnamədir. Müəllif Elçibəy iqtidarının mahiyyətini açıqlamağa çalışıb və buna nail olub. Bu əsərin prezident Elçibəyin Azərbaycan dövlətçiliyi tarixində gördüyü işləri gözədən salmaq və tarixi saxtalaşdırmaq cəhdlərinin qarşısında ciddi siper olacağına da əminəm. «Prezident Elçibəy» 1992-1993-cü illər Milli Hökumətimiz haqqında yazılmış ilk monoqrafik əsər olduğuna görə o dövrü təqdir, yaxud tənqid etməsindən asılı olmayaraq tədqiq edənlərin hamısı bu əsərə istinad etməli olacaq. Əsərə uğur gətirən cəhətlərdən biri də bu olacaq.

1992-93-cü illər Milli Hökumət üzvlərinin böyük əksəriyyətinin «Prezident Elçibəy» əsərini oxumaq imkanları olacağından onun növbəti nəşrinin və başqa əsərlərin daha mükəmməl olacağı şübhəsizdir.

İnanıram ki, «Prezident Elçibəy» Azərbaycanın çağdaş azadlıq və müstəqillik mübarizəsi tarixini öyrənmək istəyən bütün insanların masaüstü kitabına çevriləcək və bu tarixi daha dərinlən araşdıracaq alimlərə yaxından köməklik göstərəcək. Müəllif Ədalət bəyə yeni uğurlar arzulayıram!

Bakı, 9 mart 2001

ŞEYX SƏDRƏDDİN NADİR ŞAH TAXTINDA

("Ön söz" yerinə)

Böyük Əmir Teymur (1336-1405) Ərdəbili alanda o şəhərin ən nüfuzlu adamı olan səfəvi Şeyx Sədrəddini (1305-1392) mütləq öldürdəcəyinə söz vermişdi. Ancaq Teymur kimi hökmdarı saymayaraq öz ayağına gətirtmiş, onu yalnız Allah qonağı kimi qarşılamağa razı olmuş bu böyük insanla görüşəndən, onun kimi gerçəkdən ecazkar şəxsiyyətiylə tanış olandan, Tanrıya qırılmaz bağlılığına inanandan sonra Əmir Teymur nəinki öldürmək fikrindən daşındı, hətta belə müqəddəs bir insanın yaşamasıyla şərəflənmiş Ərdəbil şəhərinin əhalisi üzərindən vergiləri biryolluq götürdü, tutduğu bütün hərbi əsirləri də (rumlular, şamlılar, ustacılar...) Şeyxin xahişilə azad etdi.

Əbülfəz Elçibəy kökcə həmin Şeyx Sədrəddinin nəslindəndir (Elçibəyin 30-dan artıq ulu babasının adı göstərilmiş 1172/1758-59 tarixli şəcərə bunu təsdiqləyir).

Əbülfəz Elçibəy də Şeyx Sədrəddin kimi dünya hökmdarlarına yox, yalnız DÜNYALARIN YİYƏSİ'nə ibadətdə bulundu.

Əbülfəz Elçibəy də Şeyx Sədrəddin kimi böyük ƏRƏN'di, sufi şeyxiydi. Bütün sufi şeyxləri dünyada hökmdar olmağı yox, Tanrıya qul olmağı üstün tuturdular. Ancaq ulu şeyxlər Seyid Nəsimi və Mövlana Füzulinin, Cəlaləddin Rumi, Əhməd Yəsəvi və Yunus Əmrənin... birbaşa davamçısı olan Əbülfəz Elçibəy bütün Şərqi tarixində ilk dəfə köklü İNQİLAB etdi - ruhani, mənəvi SUFİLİKLƏ dünyəvi HÖKMDARLIĞI QOVUŞDURDU! Düzdür, Qazi Bürhanəddin, Şah İsmayıl Xətayi... kimi bəzi sufilər bu ənənəni pozaraq hökmdar olmuşdular, ancaq onlar sufiliyin tələblərindən yayınmışdılar, çünki tökdükləri qanlar o müqəddəsliyi saxlamağa imkan verməmişdi. Əbülfəz Elçibəysə prezident oldu və bu zaman sufi şeyxliyini büsbütün qorumağı bacardı.

İndidən çox gözəl bilirəm ki, bu dediklərimdən Elçibəyin ideya düşmənləri ona qarşı yararlanmağa çalışacaq, yaxın dostlarımızsa məni Elçibəyi ruhani şəxs ("molla") kimi tanıtmaqda suçlandıracaqlar. Belə olmasın deyər fikirlərimin başlıca tezislərini burada açıqlayacaq, məsələnin geniş açımınısa, inşallah, ayrıca yazıda verməyə çalışacağam.

Bəli, Əbülfəz Elçibəyin azman sufi şeyxi olması şübhə doğurmayan faktdır, ancaq o, bu gerçəkliyi həmişə gizli saxlayıb. (Özüylə apardığı ən böyük sirlərdən biri də budur!). Müridlərindən olmuş Tofiq Türkel yazır: [Elçibəy deyirdi ki, "bəşər olub bəşərin özündən seçilən və elə bəşər olaraq da bəşərin heyratına dönənlər insanlığa xidmətdə KAMİL İNSAN məqamına ucalır. Kamilliyin əsasında isə EŞQ və həmin eşqə pərvanəlik, ikilikdən qurtaran könül ərənliyi durur. Elçibəyin "batın elm" dediyi "eşq elmi" dörd qapı və məqamlar üzərində cəmlənib. Bu məqamlar, bu qapılar sirlərdi və bu sirlər bəşərə açıla bilməzdi. Odur ki, Böyük Bəy hətta bu mövzularda camaat arasında danışmağımıza da yasaq qoydu. \[...\] Bir O, iki kan və məkan, üç sima, dörd qapı, beş lamisə, altı cəhət, yeddi qat, səkkiz giriş, doqquz səyyarə, on iki bulaq, on dörd hikmət, qırx yar, yetmiş iki aşiq, yüz iyirmi dörd sözcü hikmətinə varmaq kamillik zirvəsidir, bəqalıqdır. Böyük Bəy bunların hikmət qayələrini açmadı. \[...\] Yeddi ilə yetmiş qat arasında hikmət dövrəsi, bir](#)

dövrə sirri, piri-muğan batinliyi, ağ və göy dərvişlər haqqı, nihan dərvişlər haqqı, batin və pünhan pirlər haqqı - bunlar və hələ eşitmədiklərim Böyük Bəyin pərdə arxasındakı könül dünyasında axtardığı, amma sirri verməyə tapa bilmədiyi müridliyində qaldı. Mürşid olan Böyük Bəy sirlərində özünə mürid oldu". [Bu iqtibasla və ümumiyyətlə, Elçibəyin sufi görüşləriylə [Tofiq Türkelin "Kamil insan"](#) məqaləsində (["Savalanda görüşənədək, Bəy!"](#) kitabı; Bakı, 2000, s.11-17) tanış olmaq mümkündür].

Bəllidir ki, sufilərin başlıca məqsədi KAMİL İNSAN olmaq - ŞƏRİƏT'i öyrənib TƏRİQƏT'dən keçməklə MƏRİFƏT'ə yiyələnərək HƏQİQƏT'ə (Tanrıya) qovuşmaqdi. (Əlbəttə, bu terminlərin çağdaş elmi ədəbiyyatdakı doqmatik yozumlarıyla onlara sufilərin, o sıradan Elçibəyin özünün baxışları arasında köklü fərqlərin olduğunu unutmayaq). Ancaq Azərbaycanda islam dininin ən dərin bilicilərindən sayılan, Qur'anın və şəriətimizin mahiyyətini istənilən ilahiyyatçıdan daha dərin şərh edən Əbülfəz bəy ehkamçılıqdan çox uzaqdı, çünki bütün dünya dinlərini, xüsusən Şərqi din, fəlsəfə, tarix və mədəniyyət sistemlərini incəliyinədək öyrənmiş olduqca geniş dünyagörüşlü ərəbşünas Elçibəy İbn Sina, Farabi, Sührəverdi, Qəzali, Biruni, Tusi... kimi əlyətməz dahilərin dünya kitabxanalarındakı, əlyazma xəzinələrindəki əsərləriylə yaxından tanış olmuş, onların elmi düşüncələrini də mənimsəmişdi. (Onun mütaliəsinin genişliyinə bir örnək. 1999-da bir şərqşünas dostumdan götürdüyüm, XIII əsr ərəb aliminin özünəqədərki bütün islam alimlərinin ruh haqqındakı görüşlərini toplayaraq təhlildən keçirdiyi çox sanballı "Kitab ər-ruh" adlı əsərini oxumaqçün Bəyə verdim, iki gün sonra ondan "çox zəif əsərdir" sözlərini eşidəndə gulaqlarıma inanmadım, çünki türkcəsini oxuduğum həmin əsəri mən islam alimlərinin ruh haqqında yazdığı kitabların ən bitkini sayırdım). O, çağdaş Qərbin demokratik dəyərlərinə də incəliyinədək bələddi və bu dəyərlərin millətimizçün nəinki faydalı, hətta zəruri olduğunu dönə-dönə vurğulayırdı.

Hər bir nəhəng sufi şeyxi öz YOL'u (TƏRİQƏT'i) ilə (təriqət ərəbcə "yol" demək olan "təriq" sözüdüdü) gedirdi. Sufi şeyxi Əbülfəz Elçibəy də öz YOL'unu (TƏRİQƏT'ini) artıq müəyyənləşdirmişdi. O, özünün ruhani-mənəvi-fəlsəfi SİSTEM'ini yaratmışdı və bu sistem TÜRK (məhz türk!) SUFİZMİ'nin, klassik müsəlman ELMİ-FƏLSƏFİ-DİNİ İRSİ'nin və çağdaş ümumbəşəri dəyərlər'in sintezindən ibarətdi! Bu sistemin adı MÜSAVATÇILIQ'dı - bayrağında MİLLƏT'i və MİLLİ DƏYƏRLƏR'i, ÜMMƏT'i və DİNİ DƏYƏRLƏR'i, BƏŞƏR'i və ÜMUMBƏŞƏRİ DƏYƏRLƏR'i birləşdirən nəhəng bir məfkurə, ülkü! (Elçibəyin ən müqəddəs andı "Yol haqqı!"ydı və bu zaman onun ürəyində elə öz YOL'unu tutması şübhəsizdir). Doğrudur, bu YOL'un ümumi nəzəri müddəalarını hələ yüzilin başlanğıcında dahi Məmmədəmin Rəsulzadə irəli sürmüşdü, ancaq əsrin sonunun tələblərinə cavab verməsiçün Əbülfəz Elçibəy onu daha da genişləndirdi, ona yeni BÜTÖVLƏŞMƏ, MİLLƏTLƏŞMƏ, DÖVLƏTLƏŞMƏ xətləri artırdı, BÜTÖV AZƏRBAYCAN düşüncəsi gətirdi. Elçibəy öz YOL'unu (TƏRİQƏT'ini) yaymaqçün hələ universitetet müəllimi olarkən ətrafına müridlər toplamağa başlamışdı.

* * *

Beləliklə, sufi şeyxi Əbülfəz Elçibəy 1992-də dünya tarixində ən maraqlı təcrübələrdən birini apardı - PREZİDENT olaraq tam ruhani sufiliyi tam dünyəvi dövlət idarəçiliyiylə ÜMUMBƏŞƏRİ DƏYƏRLƏR müstəvisində qovuşdurmağa başladı. (Bəlkə də kimlərsə

Elçibəyi ittiham edə bilər ki, heç EKSPERİMENT YERİYDİ? Mən də elələrindən soruşuram: bəyəm Elçibəy yalvarmışdı ki, mənə prezident seçin?! "İndi prezident seçmək olmaz, çünki üç aydan sonra seçəcəyiniz prezidenti bir ildən sonra yıxacaqsınız" deyə 1992-nin 25 martında parlamentdə az qala böğaz tutub yalvaran Elçibəy deyildimi?! Onu bu eksperimentə başlamağa millətin özü və Vətənin məhvolma qorxusu məcbur etmişdi!).

Elçibəy YOL'unun - onun beynində bəlkə də tam başqa yozumları da olan MÜSAVATÇILIQ'ın özəyində də HAQQ'a SEVGİ (EŞQ) durur və bu SEVGİ (EŞQ) MİLLƏT'dən və BƏŞƏR'dən keçərək HAQQ'da sona ərir (ƏRƏN bu zaman yetişir). Prezident Elçibəyin bütün fərmanları, bütün gördüyü işlər bu xətt üzərində köklənib, qurmaq istədiyi ƏDALƏT dövləti bu xəttə tabe edilib. Bəli, Elçibəy ilk növbədə Azərbaycanı və azərbaycanlıları sevirdi. Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə Elçibəyin tərifini nə qədər düzgün verib - VƏTƏN VƏ MİLLƏT MƏCNUNU! Elə bu məcnunluq insan Elçibəyi Vətən Elçibəyə döndərmişdi! Gözəl yazığımız Mehriban Vəzir bu çevrilməni duyaraq necə də ustalıqla qələmə alıb: "Sən mənim Vətənimə - canım Azərbaycana bənzəyirsən, Əbülfəz Elçi Bəy - dini, imanı, Tanrısı Vətən Elçi Bəy. Bütün acıların və sevgilərlə, qəzəbin və rəhminlə, ürəyinə süzülən göz yaşların və qüdrətinlə, sevənlərin və sevməyənlərlə, qanına susayanların və öyünənlərlə canım Azərbaycana bənzəyirsən, Elçi Bəy". Ancaq Elçibəy Azərbaycanı və qandaşı türkləri nə qədər sonsuz məhəbbətlə sevirdisə milli və dini azlıqlara da eyni gözlə baxır, onların milli və dini dəyərlərinə qayğı göstərirdi. Elçibəy "insan" adlanan bütün Tanrı bəndələrini sevirdi. Təsadüfi deyil ki, o, işğalçı Ermənistanla müharibə aparsa da Türkiyədən keçən hava yoluyla bu ölkəyə ərzaq daşınmasına razılaşaraq demişdi: "Erməni balalarını ac qoymaq günahdır!".

Prezident Elçibəyi mən, nədənsə, daha çox Azərbaycan Əfşar imperiyasının qurucusu, XVIII yüzil dünya siyasətinin nəhənglərindən olan Nadir şah Əfşara bənzədirəm. Görünür, ona görə ki:

Nadir şah da sadə xalq içindən çıxmışdı, Elçibəy də.

Nadir şah da tam demokratik seçkiylə (1736; Muğan qurultayı) hakimiyyətə gəlmişdi, Elçibəy də.

Nadir şah da torpaqlarımızı düşmənlərdən təmizlədi, Elçibəy də.

Nadir şah da rus əsgərini Azərbaycandan tam qovub çıxardı, Elçibəy də.

Nadir şah da öz dövlətinin hərbi dəniz donanmasını yaratmağa başladı, Elçibəy də.

Nadir şah da Azərbaycanda dini-milli gərginliyi aradan götürmək üçün dəyərli işlər gördü, Elçibəy də.

Nadir şahın da hakimiyyətinə sui-qəsdlə son qoyuldu, Elçibəyin də...

Ancaq bu bənzətmə bizim ruhumuza nə qədər doğma olsa da boynuma alıram ki, Nadir şahla Elçibəy arasında olduqca kəskin fərqlər də var və Elçibəyi çağdaş dünyamızın Vatslav Havel, Lex Valensa və Turqut Özal kimi prezidentləriylə tutuşdurmaq daha doğru olardı. Dünyəvi tələblər baxımından onlardan heç nədə geri qalmayan Elçibəyə cəmiyyətimiz, təəssüf ki, anlayış göstərməyə hazır olmadı...

Azərbaycan vətəndaşı bugünün özündə də Elçibəyi nəzərdə tutaraq təəccüblə soruşur: axı necə ola bilər ki, prezident olasan, ancaq bir qəpik də rüşvət almayasan, maaşla dolanasan, evin-əşiyin olmasın, qohumbazlıq və yerlibazlıq etməyəsən, adamları həbsə atdırmayasan, qiyamçıları güllələtməyəsən, hətta səni məhv etmək istəyən düşmənlərini də bağışlayasan, prezident kürsüsünü atıb gedəsən, işdən çıxandan sonra borcun olsun...?! Azərbaycan insanı bu sorğulara cavab tapmaqda çox çətinlik çəkir, çünki sufi Elçibəyin hərəkətləri onunçün açılmaz müəmmadır. Sırası soydaşımıza Elçibəy o zaman anlaşılıqlı olacaq ki, onun öz müridlərinə dediyi bu sözlərin mənasını onun özü kimi qavrayacaqlar: "[Düşmənimiz bizdən kənarında deyil - ən böyük düşmənimiz şüurun nadanlılığı, nəfsimizdir. Nadanlıq qaldıqca bəlalər qalacaq, bəlalər isə həmişə fəsad törədir. Hər kəsin nadanlılığı özündə, həm də bir-birimizə münasibətindədir](#)".

Əbülfəz Elçibəyin birillik prezidentlik dönəmi Azərbaycanın şərəf və qürur tarixidir! Bu kitabda mən həmin tarixi sevə-sevə göz önünə qoydum. İstəyirəm ki, tanış olduğunuz faktlar əsasında prezident Elçibəyin və onun birillik iqtidarının fəaliyyətini oxucum özü dəyərləndirsin, ona görə də onun rəyini yönləndirməyəcəyəm, ancaq bir məsələyə diqqət çəkməyə borcluyam. Əsərdə Elçibəy iqtidarının təbliğat siyasəti tənqid edilir və bu zaman rəsmi dövlət qəzeti "Azərbaycan"ın adı daha çox çəkilir, halbuki o dövrdə dövlətə bağlı bütün KİV-in (radio və televiziya, mətbuat) təbliğatla bağlı fəaliyyəti tənqiddə layiqdir və onların içərisində birinin seçdirilməsi, əlbəttə, ədalətsizlik olar və mən oxucunun belə düşünməsinə qətiyyənlə arzulamıram. İş burasındadır ki, Elçibəy iqtidarını öyrənərkən mən radio-televiziyanın yox, məhz "Azərbaycan" qəzetinin materiallarına daha çox üz tutmuşam. İkincisi də, kitabdakı tənqidlərimi tam haqlı saysam da bu həqiqəti bir daha təkrarlayıram ki, Mehman Cavadoğlu qısa vaxtda "Azərbaycan" qəzetini gerçəkdən nümunəvi bir mətbuat orqanına çevirmişdi və onun böyük əməyinə kölgə salınmasını istəmirəm.

* * *

İki il öncə Əbülfəz Elçibəy haqqında "[Elçi Bəy](#)" adlı 354 səhifəlik ilk kitabımı 500 nüsxədə buraxdırdım. 3 bölümdən ("Əbülfəz", "Lider", "Prezident") ibarət həmin əsərin ilk iki bölümü Elçibəyin uşaqlıq çağından prezident seçildiyi günədək olan yaşam və çarpışmasından, təxminən 250 səhifəlik sonuncu bölümü isə onun dövlət başçısı kimi bir illik fəaliyyətindən danışır. Təəssüf ki, o zaman doğru yol seçilmədi - nəşrdən sonrakı taleyi artıq mənədən asılı olmayan kitab əsasən AXCP-nin rayon şöbələrinə paylandı və Bakıda yayılmadı, elə bu üzdən də paytaxtda "Elçi Bəy"i indiyədək oxuyanları barmaqla saymaq olar.

Bəyin Haqqa qovuşduğu indiki dönəmdə onun haqqında yeni kitabın nəşrinə ciddi ehtiyac duyduğum, çünki onun barəsində hər cür yanlış fikirlər yenə də geniş

yayımaqdadır. Bu məqsədlə "Elçi Bəy" in "Prezident" bölümünü ayrıca kitaba çevirməyi qərara aldım.

"Elçi Bəy"də bir çox həqiqətləri qələmə almamışdım, çünki, birincisi, bir çox məsələlər mənə, sadəcə, bəlli deyildi (olmamalıydı da); ikincisi də, bildiklərimin hamısının ortaya qoyulması Bəyin sonrakı siyasi fəaliyyətində müəyyən əngəllər törədə bilərdi. Əbülfəz bəy dünyasını dəyişdikdən sonra onunla bağlı indiyədək ən ciddi şəkildə qorunmuş xeyli sirlər mənə açıqlandı. İllərlə onunla çiyin-çiyinə addımlamış, onun ən şirin və ən acı anlarında yanında bulunmuş, atdığı hər addımı izləmiş, dediyi hər sözü dinləmiş ən yaxın qohumları və dostları, dünənki arxadaşları olan bugünkü tanınmış siyasətçilər indiyədək hətta həyatları bahasına da ağızlarından çıxarmayacaqları gizlinləri mənə söylədilər. (Açığını deyim ki, [hələ sağlığında özümü Elçibəyi yaxşı tanıyan adamlardan saysam da 2000-in avqustundan sonra gördüm ki, Bəy haqqında çox şeyi bilmirəmmiş](#)). Onun haqqında təsəvvürlərim xeyli genişləndi. Bəyin dostlarını və düşmənlərini daha yaxından tanıdım, onun həyatının indiyədək gizli qalan məqamlarına yetərinə bələd oldum.

İndiyədək örtülü qalmış həqiqətlərin böyük qismini daha xalqa açıqlamaq olar. Bu gerçəklikləri öyrənən oxucuların Elçibəyin bugünədək müəmmalı saydığı, yaxud bəyənmədiyi bir çox hərəkətlərinə, işlərinə hörmətlə yanaşacağına inanıram.

Elə bu düşüncələrlə də yeni topladığım faktları da "Prezident" bölümünün üzərinə gəldim, oradakı bir çox yanlışlıqları düzəltdim və xeyli yeri yenidən işlədim. Nəticədə tutumca ikiqat böyük yeni bir əsər ortaya çıxdı.

Bu başdan deyim ki, mən Elçibəyi həmişə sevmişəm və bunu daim açıq söyləmişəm; Bəyə sevgimi bu kitabda da gizlətmək istəməmişəm (axı sevgisiz bu əsəri necə yarada bilərdim?!). Ancaq onu da bildirim ki, oxucunun məni Bəyi ideallaşdırmağa çalışmaqda, subyektiv yanlışlıqlara yol verməkdə qınamamasıyçün yalnız HƏQİQƏT'ə söykənmişəm, yalnız danılmaz FAKT'ı hər şeydən üstün tutmuşam, hətta Elçibəyin xatirinə də həqiqətin ziddinə getməyi Allah yanında ağır günah saymışam. (Gerçək bilib qələmə aldığı yalanlar varsa Tanrı suçumdan keçsin).

Oxucuya bir məqamı açıqlamağı da gərəkli sayıram. "Elçi Bəy" kitabını yazanda Əbülfəz bəy bir müəllif kimi tam sərbəst olduğumu, onun həm özəl həyatı, həm də siyasi fəaliyyəti haqqında əldə etdiyim hər şeyi yalnız öz düşündüyüm kimi yazmağımı tövsiyə etmişdi. Buna baxmayaraq, xüsusən prezident Elçibəyin bir çox dövlət başçılarıyla, dövlət adamlarıyla münasibətlərindən, ölkənin ən çağdaş tarixindəki mühüm hadisələrdən (məsələn, Naxçıvandakı 24 oktyabr 1992 olayından və b.) yazarkən hökmən Bəyin öz rəyini də öyrənməyə çalışdım ki, tarixi önəmli məsələlərdə Elçibəyin baxışları, münasibətləri təhrif edilməsin. Bütün qalan hallarda yalnız faktların məntiqindən doğan subyektiv düşüncələrimi qələmə aldım, bir sıra hallarda həm şəxsən Elçibəyin özünün, həm də hakimiyyət komandasının buraxdığı səhvləri də tənqid etdim. Bəy nəşrdən qabaq "Elçi Bəy" in əlyazmasını oxumaqdan qəti imtina etsə də, sözsüz ki, kitabı oxudu, bütün yazılanlarla tanış oldu və məni sevindirən budur ki, əsərin mahiyyətiylə bağlı heç bir irad bildirmədi, yalnız Kələki dövrünün də beləcə işlənməsi

arzusunu dilə gətirdi...

"Elçi Bəy" kitabına Elçibəyin öz iqtidarının təhlilinə həsr etdiyi **"Müstəqillik: ikinci cəhd"** adlı hesabatını əlavə etmişdim. Bu əsərə "Elçibəylə 13 saat üz-üzə" kitabındakı geniş müsahibəmizdə prezidentlik dövrüylə bağlı Bəyin çox dəyərli şərhlərini artırmağı faydalı saydım, ancaq bu dəfə ulu öndərin fikirlərini əsər boyu uyğun yerlərdə verdim. Kitaba eləcə də bu yaxınlarda görüşüb söhbətləşdiyim bir çox adamların ifadələrini də daxil etmişəm.

Məncə, Elçibəy haqqında bütün gerçəklikləri ortaya qoyacaq bir əsər heç zaman yazılmayacaq, çünki onun həyatı, əməlləri və düşüncələriylə bağlı ən böyük həqiqətləri də, ən böyük sirləri də özüylə biryolluq aparıb getdi. Bu kitabın da ƏSL ELÇİBƏY haqqında olduğunu demək iddiasından çox uzağam, ancaq onun prezident kimi portretini bacardığım qədər dolğun yaratmaqçün əlimdən gələni etmişəm. Mənim gücüm çatan budur. İnanıram ki, Elçibəy haqqında yaxın gələcəkdə daha sanballı əsərlər ortaya qoyulacaq, çünki millətimizin onlara çox böyük ehtiyacı var.

"Prezident Elçibəy" kitabının nəşrində mənə bir çox elçibəysevərlər yaxından köməklik göstərib. Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Partiyasının sədri Mirmahmud Mirəlioğluna, Müsavat Partiyasının başqanı İsa Qəmbərə, "Yeni Müsavat" qəzetinin rəhbərliyinə və oğlum Həmidə əsərin işıq üzü görməsindəki əvəzsiz əməli dəstəklərinə görə ürəkdən minnətdarlığımı bildirirəm. Bitməz-tükənməz şükürlərimlə bu əsərin ortaya çıxmasında ən böyük yardımçım olmuş Allah-taala həzrətlərinədir!

26 aprel 2001